

חתימת ספר הגאולה (מל"א, ז', נא - ח', כא) (1)

א. משכן זמני לעומת בית קבע

כבר ראינו (בעיון להפטרות קודמות) מגמה אצל רבותינו להקביל את הקמת המקדש להקמת המשכן. אף בקביעת ההפטרה כאן ניתן לראות המשך למגמה זאת, אלא שכאן כבר מדברים על השלמת המלאכה וחנוכת הבית.

בפרשה: "ותכל כל עבדת משכן אהל מועד (ל"ט, לב)
ובהפטרה: "ותשלם כל המלאכה... בית ה'" (ז', נא).

כמה וכמה הבדלים עולים לנו מבין שני הפסוקים המקבילים הללו.

'ותכל', 'ותשלם'. שניהם ודאי מכוונים לאותה משמעות, ואעפ"כ האוזן שומעת במילה 'ותכל' גם לשון של כליון: כליון נפש, שהרי זו - הקמת המשכן והזכייה להיות ה' שורה בקירבם - היא משאת נפשם, אבל גם לשון כליון פיסי, שהוא (- המשכן) אהל נייד ולא נועד לשמש משכן של קבע (2). ולעומת זאת המילה 'ותשלם', אוצרת בתוכה גם משמעות של שלמות ושלוש, וביותר כשהיא כרוכה במלך שלמה כאמור שם בהמשך.

מכאן להפרש שבין 'משכן' אהל מועד לבין 'בית ה', - זמניות מול קביעות ומוצקות.

ישנו עוד הבדל בין עבודה (- 'כל עבדת משכן אהל מועד'), לבין מלאכה (- 'ותשלם כל המלאכה'). (3). מכאן אולי מצאו חז"ל רמז לדרשה:

"ותשלם כל המלאכה - 'המלאכה' אין כתיב כאן אלא 'כל המלאכה' - מלאכת ששת ימי בראשית. 'מכל מלאכתו אשר ברא א-להים לעשות' - 'עשה' אין כתיב כאן אלא 'לעשות', עדיין יש מלאכה אחרת. כיון שבא שלמה ובנה בית המקדש, אמר הקב"ה עכשיו שלמה מלאכת השמים וארץ - 'ותשלם כל המלאכה'. לכך נקרא שלמה שהשלים הקב"ה מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשי ידיו..." (פסי"ר, ו').

עתה שלמה היצירה.

ב. כסף טהור וכסף שאיננו טהור

יש מקום להשוות את תחילת ההפטרה לתחילת הפרשה, בפרשה "אלה פקודי המשכן... כל הזהב... וכסף פקודי העדה... ונחשת התנופה..." - מניין מפורט של כל החומרים שהתנדבו בני ישראל, וציון כל שנעשה מהם - בין בכלים, בין באהל, בין בבגדי הכהונה. ואילו בהפטרה: "ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הכסף ואת הזהב ואת הכלים נתן באצרות נתן - לבניין וכלים לא נטל מהם (4). טעמו של דבר נתפרש בפסיקתא ומובא ברש"י: "ומדרש אגדה, שלא רצה שלמה לתת מאותו הקדש לבניין הבית", ומפני שני טעמים לא רצה: הטעם השני הוא - "כך אמר שלמה: רעב היה בימי אביו שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו (- לדוד) לבזבז הקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל". (5)

ור"י אברבנאל הבין שזה הטעם: "...כי כמו שלא רצה שדוד יבנה את הבית בימיו לפי שדמים רבים שפך, כן לא הסכים שיבנה אותו מהממון אשר אסף במלחמותיו משלל הגוים. אך שלמה שהיה איש שלום ומה שקיבץ מהממון היה בשלום ובמישור, הוא יבנה את הבית מזה הממון ולא מדבר אחר, כל' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

ג. מכות משה לעומת סמכות שלמה

אשכנזים קוראים בהפטרה זאת גם כשויקהל ופקודי מחוברים. רמז לויקהל מוצאים פסוק השני והשלישי שבהפטרה - "אז יקהל שלמה... ויקהל לו אל המלך שלמה". ומעניין ההבדל

העולה בין שני הפסוקים. שלמה הקהיל את "זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות" הוא ביקש להקהיל את ה מ נ ה י ג ו ת . אולם משעברה השמועה כי עומדים להעלות את ארון ברית ה', או אז "ויקהלו אל המלך שלמה כ ל א י ש י ש ר א ל".

משה הקהיל את כל עדת בני ישראל לפני הקמת המשכן, שהרי הם הצריכים להתנדב, מי לעבודה ומי לתרומת חמרים, ואילו שלמה מקהיל לאחר שכבר הושלמה המלאכה כדי להכניס את הארון. כדי לבנות צריך משה את כל העדה, אבל הוא אינו זקוק לכל הקהל כדי להכניס הארון, את הכניסה המבטאת כי המשכן אכן משכן העדות, עושה משה לבדו - "ויקם משה... ויבא את הארון אל המשכן..." (מ', יז-כא). ואילו שלמה בידו כח לכפות על הבנייה, אבל כדי להעלות הארון ולהכניסו אל מקומו, שהיא פעולה רוחנית, זקוק הוא לזקני ישראל.

ד . ב י ן נ י ס ן ל ת ש ר י

המשכן נחנך בניסן: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן" (מ', יז). שנה מאז דיבר ה' עם משה ואהרן בארץ מצרים וציוה אותם על המצוה הראשונה להם כעם. ואילו המקדש נחנך בחודש תשרי "בירח האתנים בחג הוא החדש השביעי" (ח', ב). יפה הוא למשכן אהל מועד במדבר להיות נחנך בחודש בו יצאו ממצרים, חודש המציין את ראשית השנה הניסית. ויפה לו למקדש להיות נחנך בתשרי, חודש הבריאה 6, ראשית השנה הטבעית. שכן מקדש הוא שיא מאווייו של עם היושב על אדמתו, וחי חיים טבעיים ונורמליים של עם קדוש 7.

ה . ה א ר ו ן מ ח ב ר א ת ש נ י ה מ ק ד ש י ם

במוקד התיאור שבהפטרה מצוי הארון, כאילו כל עצמו של הבית לא הוקם אלא כדי לשמש מקום לארון. ואף חתימת ההפטרה מלמדת:

+L2

"ואבנה הבית לשם ה' אלהי ישראל. ואשם שם מקום לארון אשר שם ברית ה'..."

+L1

הארון הוא הקושר בין המקדש שבהר המוריה לבין המשכן שבמדבר או אף להר סיני "אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הנח שם משה ב ח ר ב אשר כרת ה' עם בני ישראל" (ח', ט) 8.

ו . ה ע נ ן ב מ ש כ ן ו ב מ ק ד ש

הענן הממלא את הבית מבטא את כבוד ה', דבר זה למדנו גם בפרשה וגם בהפטרה. בפרשה - "ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן" (מ', לד). ובהפטרה - "והענן מלא את בית ה'... כי מלא כבוד ה' את בית ה'" (ח', י-יא). כדרך שבפרשה "לא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן" (מ', לה), כן בהפטרה "ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן" (ח', יא). אין זה אלא כי "ה' אמר לשכן בערפלי" (ח', יב). אולם הפרש גדול יש בין הפרשה וההפטרה. הפרשה מבליטה את הארעיות - מיד לאחר הפסוקים המדברים על הענן נאמר "ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם" (מ', לו), משמע השכינה במשכן הזו היא ארעית ועוד מעט הם נוסעים ומקימים המשכן במקום אחר. ואילו המקדש אמור להיות בית קבע: "מכון לשבתך ע ו ל מ י ם" (ח', יג).

ז . ח י ת ו ם ס פ ר ה ג ל ו ת ו ה ג א ו ל ה

הרמב"ן בהקדמתו לספר שמות כותב: "ואחרי שהשלים היצירה, התחיל ספר אחר... ונתניח ספר ואלה שמות בעניין הגלות הראשון... ובגאולה ממנו... והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו... כשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם... ואז נחשבו גאולים ו ל כ ן נ ש ל ם ה ס פ ר ה ז ה ב ה ש ל י מ ו ע נ י י ן ה מ ש כ ן ו ב ה י ו ת כ ב ו ד ה ' מ ל א א ו ת ו ת מ י ד".

אבל באמת לא כך נשלם הספר, אלא בשני פסוקים המדברים על מסעות בני-ישראל. וכך מסיים הספר: "כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל ישראל בכל מסעיהם". ואנו נפרדים מהספר כשעדיין בני ישראל באמצע מסעם אל הארץ המובטחת והגאולה השלימה.

אימתי אכן שלימה הגאולה? הוי אומר כשמתקיים האירוע המתואר בהפטרה כשהקימו וחנכו את בית המקדש בהר המוריה שבירושלים, או אז שלמה גאולתם ואז נחתם ספר וסיפור הגלות והגאולה.

+L7

1. למנהג האשכנזים .
 2. אף מצינו בדברי חז"ל שמצאו רמז בכתוב אחר בפרשתנו על זמניותו וארעיותו של המשכן ואף של הבתים) - בתי המקדש(שבעקבותיו: "אלה פקודי ה' מ' ש' כ' כ' ש' כ' ה' העדות' - מהו משכן שני פעמים? אמר ר' שמואל בר מרתא שנתמשכן שני פעמים על ידיהם(שמו"ר, נ"א, ג, ומעין זה הביא רש"י בפירושו בתחילת הפרשה).
 3. הבדל נוסף: בפרשה - "וַיַּעַשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל"; בהפטרה - "אשר עֲשֶׂה שֶׁלֹּמֹה הַיְיָ וְדָאֵי שְׁכָדְרָךְ שֶׁנַּעֲשִׂיתָ הָעֲבוּדָה עִיִּי עוֹשֵׁי הַמְּלָאכָה בִּימֵי מֹשֶׁה כִּךְ בִּימֵי שְׁלֹמֹה. אֲלֵא שֶׁאֲצַל מֹשֶׁה עָשׂוּ בְּעַלֵּי הַמְּלָאכָה אִישׁ אִישׁ אוֹ קְבוּצָה קְבוּצָה אֶת חֲלֻקָּהּ, וְהִבִּיֵּאתָ אֶת שְׁעִשְׁתָּה לִּפְנֵי מֹשֶׁה וְעִיִּי מֹשֶׁה הוֹבִיֵּאוּ הַחֲלֻקִּים לְדַבֵּר שֶׁלֶם אוֹרְגָאֲנֵי שֶׁשְׁכִּינָה יִכּוֹלָה לְהִיּוֹת שְׁרוּיָה בּוֹ. לִכֵּן נִמְצָא בְּהַמִּשְׁךְ הַפְּרָשָׁה "כִּכְלֹ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל־הָעֲבֹדֹת הַיְיָ וְיִרְאֵה מִשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ". וְאֵילּוּ בְּשֶׁלֹמֹה הָרִי מִשְׁעָשָׂה כָּל־אֶחָד אֶת עֲבוּדָתוֹ נִבְנְהָ הַבַּיִת בְּמִקְוָמוֹ וְהִיָּה לְאֶחָד שֶׁלֶם, וְמָה עוֹד יֵשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת וְלִכְךָ הִיא קְרוּיָה עַל שְׁמוֹ מְקוּדָם.
 4. אמנם לפי פשוטו פרש"י: שנטל שלמה מקודשי דוד אביו לבנין, ואת שנותר נתן באוצרות.
 5. וברד"ק מובאת השלמה: "יהיו שמורים לעת צורך."
 6. לדעת רבי אליעזר (ר"ה, ע"ב), וכדעתו זאת אנו משמיעים במוסף של ראש השנה "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון."
 7. לא בכדי נזכר כאן 'ירח האיתנים' כשמו של החודש, שיש בשם זה גם זכר לאבות האומה. "רבי אליעזר אומר: מניין שבתשרי נולדו אבות, שנאמר... בירח האיתנים בחגי' - ירח שנולדו בו איתני עולם" (ר"ה יא.). האבות הורו דרך של חיים טבעיים וישרים בארץ.
 8. ותורה היכן היא, והלוא אף היא היתה מושמת בארון כמפורש בספר דברים (ל"א, ב) כבר דיברה בזה הגמ' במסכת בבא בתרא (י"ד) ואמרה: "נאמר: 'אין בארון רק שני לוחות האבנים... מאי 'אין בארון' ר' ק' - מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון."
- ואכתי תימה מדוע רמז הכתוב בדרך של מיעוט אחר מיעוט ולא כתב מפורש ספר תורה. ואפשר שבמכוון היה הדבר, שכן ספר מלכים נכתב בידי ירמיהו (ב"ב טו.). ירמיה הוא זה שראה את החורבן בעיני רוחו וגם בעיני ממש. אף הוא ידע כי יאשיהו גנז את הארון ועימו את המצוי בו - את לוחות הברית. ואפשר שבמפורש העלים ירמיהו את הימצאות הספר בארון כדי לומר שלא כגורל הלוחות גורל הספר. הלוחות נגזזו, ואילו התורה נשמרה והיא שהלכה עם ישראל בגלותם והורתה לכם את הדרך ילכו בה.